

Nyugat-Európa között; közvetlenül a rendszerváltozás után, az 1970-es–80-as évek gazdasági reformjainak köszönhetően tökéletes szerepe kiemelkedő volt közép-európai versenytársaihoz viszonyítva. Ez átmenetinek bizonyult, s jelentős erőfeszítéseket igényel a globális nagyvárosi – világvárosi – szerep betöltése. Gyengíti a magyar főváros helyzetét a modern urbanisztikai koncepció hiánya, s a közösségi beruházások alacsony színvonala. Közvéleménykutatások szerint a nemzetközi szerep a fővárosi polgárokat kevésbé érdekli, a város élhetősége az elsőrendű szempontjuk.

A kötet szakmai erősségei a gazdasági és a várospolitikai fejezetek (Barta Györgyi, Gál Zoltán, Szabó Julianna és Keresztély Krisztina tanulmányai különösen jó színvonalúak) – a társadalmi változások elemzése azonban nem kielégítő. Katus László tanulmánya az előző századforduló Budapestjéről inkább történelmi demográfia és etnikai szerkezetvizsgálat, a jelen századforduló vizsgálata pedig a külföldiek budapesti jelenlétére korlátozódik. Ez kétségkívül fontos jellemzője a globalizációs hatásoknak, de a társadalmi szerkezet jelentős változásainak elemzését erősen hiányolom.

Végezetül felhívnom a figyelmet, hogy Budapest világváros; agglomerációjával, régió-

jával együtt az. A nagyvárosi funkciók működése nem áll meg a közigazgatási határainál. A 21. század eleji világgazdaságot működtető hálózatok sokkal inkább a globális városrégiók kapcsolatrendszerében formálódnak, mint nemzetállamok együttműködésében. A budapesti nagyvárosi régió még nem fejlődött ki, s a várospolitikával ezzel vajmi keveset törődött. A nagyvárosi régió más szerkezetű s szervezettű, mint az egyközpontú nagyvárosi agglomeráció. A budapesti nagyvárosi régióban funkcionálisan összekapcsolt, különböző méretű, szerepű települések élnek együtt – s az összehangolást igazgatási, településtervezési, közösségi közlekedési és más közszolgáltatási szerveződések biztosítják. E téren már rengeteg tervezet született, számos európai példából tanulhatnánk – de a hegyek vajúdása eddig még egeret sem produkált... Talán egy újabb kötetnek lehetne ez a témája

Végül megdicsérem a kiadót a gondos szerkesztésért – a könyv szép, a címlap pedig igazi trouvaille, telitalálat. (Barta Györgyi – Keresztély Krisztina – Sipos András szerkesztők: *A világváros Budapest két századfordulón. Budapest: Napvilág Kiadó, 2010, 373 p.*)

Enyedi György
az MTA rendes tagja

Utolérni! Mítosz vagy stratégia? Társadalomtudományi kutatások Közép- és Kelet-Európában

Bizonyára kevesen gondoltak arra 2000-ben, a Lisszaboni Stratégia elindításakor, hogy a tennivalók listájára felkerüljön a társadalomtudományi kutatások helyzetének elemzése is. Az Európai Kutatási Térség (EKT) koncepciója kapcsán azonban, különösen 2002 után, már nyilvánvaló lett, hogy aligha beszélhe-

tünk majd egységes kutatási belső piacról az európai kutatói létszám közel húsz százalékát kitevő társadalomtudósok nélkül. Fontossá vált az adatgyűjtés, a helyzetfelmérés, és minden olyan elemzés, ami segít a kutatások összehangolásában, a kapacitások mennyiségi és minőségi fejlesztésében, a nemzetközi együttműködés erősítésében a társadalomtudományok területén is.

Az Európai Unió tudománypolitikájának kidolgozásában kulcsszerepet játszó European Science Foundation (ESF) több fórumon is

foglalkozott a társadalomtudományok helyzetével az elmúlt években. Az EKT célkitűzéseiből kiindulva 2005-ben projektet indított a tagállamokban folyó társadalom- és humántudományok helyzetének vizsgálatára (METRIS¹), majd felkarolta a Kelet-Közép-Európára fókuszáló MOCEE-kezdeményezést.² Pálné Kovács Ilona és Dagmar Kutsar könyve ez utóbbi projekt záró szakaszában jelent meg, összefoglalva mindazt a tudást, melynek segítségével megalapozhatók a szakpolitikai döntések.

A nemzetközi együttműködést a szerkesztői megfontolás állította a kötet középpontjába. Azt a tudománypolitikai szempontból egyértelműen jogos kritikát fogalmazták meg már témaválasztásukkal is, hogy még mindig nem egyenlő eséllyel vesznek részt az európai integrációban a kelet-közép-európai, illetve a nyugati régió kutatói. Kevés a kelet-nyugati együttműködésben zajló projekt, és a meglévőkben is meglehetősen gyenge pozíciót töltenek be a kelet-közép-európai (KKE) társadalomtudományi szereplők – tisztelet a kevés kivételnek. A 6. Keretprogram 169 társadalom- és humántudományi projektje közül például mindössze tizenegyenek a koordinátora dolgozik valamely új tagországban (ebből négy fő magyarországi kutatóhelyen). A 2009. évi állapot szerint még ennél is rosszabb a helyzet az FP7 keretében támogatott 98 társadalom- és humántudományi projek-

telletően: egyedül az etnikai témájú projektnek van KKE-országbeli koordinátora, a CEU Politikatudományi Központja révén. Lassan nő a magas impakt faktoralal jellemezhető nemzetközi folyóiratokban megjelenő cikkek száma, ennél fogva kevés a térség kutatóinak munkáira történő hivatkozás is. Alig van olyan nemzetközi társadalom- vagy humántudományi folyóirat, amelynek főszerkesztője valamely kelet-közép-európai országban dolgozik, és szerkesztőbizottságában is többségben vannak a régióban élő kutatók.³ Az indokoltnál sokkal kevesebb intézmény és kutató jelenik meg a stratégiai döntéseket meghozó európai fórumokon. Még a nemzetközi pályázatok elbírálására is sokkal kevesebben vállalkoznak a szóban forgó országokból (az összes bíráló kb. tíz százalékát adják), mint Nyugat-Európából.

A kötet legfőbb üzenete, hogy a KKE-országokban és az Unió szintjén is sürgős változtatásokra lenne szükség az esélyegyenlőség növeléséhez. Érvként a tények szolgálnak, azok az adatok, amelyek egyértelműen jelzik a KKE-regió lemaradását a költségvetési és a magánszektorból érkező kutatási támogatás mértékében, a kapacitásokban, a minőségben. Súlytalannak és eszköztelennek minősül az elemzések tükrében a tudományirányítás is: mindeddig nem sikerült kiépíteni azt az intézményrendszert a kelet-közép-európai országokban, amelyek elősegítenék a jelenleginél színvonalasabb stratégiai tervezést, a közpolitika elemzését, a tudományosan megalapozott előtekintést. Mérséklődött, de nem szűnt meg a korábbi izoláció, kevesen kerülnek be az elitenek által uralt kutatási és döntési hálózatokba. Nincs összhang a források, az elvárások, a struktúrák és a

³ A kivételek között említhető az MTA Zenetudományi Intézet folyóirata, a *Studia Musicologica*.

¹ METRIS, azaz Monitoring European Trends in Social Sciences and Humanities. A szakértői csoport jelentése 2009-ben jelent meg. • Elérhetőség: <http://www.net4society.eu/public/ec-documents/reports/metriss-report>

² Az ESF MOCEE rövidítésű projektjének címe: *Promoting Internationalisation of the Social Sciences in Central and Eastern Europe* under the Member Organisations Fora instrument. • <http://www.esf.org/research-areas/social-sciences/activities/mo-fora.html>

K+F-politika között. A politika oldaláról vannak ugyan követelések, de nem tisztázott, hogy mi lehet a társadalomtudományi kutatások szerepe a társadalmi fejlődés segítésében. Nincs kellő presztízse a nemzetközi együttműködésnek sem, holott az legalább annyira érdeke minden tagországnak, mint a tagországok összességének. Különösen erős a fiatal kutatók érdekeltisége, hiszen ők aligha élhetik majd le egész életüket egyetlen ország egyetlen kutatóhelyén – a mai hét százalék körüli mobilitási arány jelentős növekedésével kell számolnunk. A jelenlegi helyzet fennmaradása hátráltatja a társadalomtudományi kutatások versenyképességének javulását, sőt fennáll a veszély, hogy a lemaradás hátráltatja az Európai Kutatási Térség kiépítését, és csökkenti annak versenyképességét is.

A következményeket illetően erősen egybecsengő állításokat megfogalmazó kötet három részre tagolódik. Az első rész az európai tudománypolitikai keretokról szól: miként intézményesült a nemzetközi együttműködés az 1950-es években a CERN létrehozásával, melyek voltak az eddigi főbb állomások, milyen szerepet tölt be az együttműködésben az ESF, és milyen eszközöktől várható, hogy több legyen a közös társadalom- és humántudományi projekt az Európai Kutatási Térség kiépülésével. Ezek közé sorolják a szerzők például, hogy nagyobb aktivitásra lenne szükség a tagszervezetek (országok) részéről a közös problémákról szervezett vitákban, és hogy ki kellene használni a meglévő eszközöket (például a Forward Look összeállításokat) arra, hogy közösen alakítsák ki a kutatási prioritásokat. Részletes adatokat találunk a COST- és a TSER-programokról (melyekből Magyarország igen aktívan kivette a részét), az ESF European Social Survey kezdeményezésének sikerességéről, a kutató-

si infrastruktúra felmérésekről és egy sor más, az EU kutatáspolitikai tevékenységét erősítő eszközről. Az eddigi keretprogramok közül az FP6 és az FP7 tett sokat azért, hogy beemelje a társadalom-, a gazdaság- és a humántudományokat a kutatási programokba. Nem diszciplínákként természetesen, hiszen ez nem illene bele a keretprogramok filozófiájába, hanem úgy, mint politikai és/vagy társadalmi szempontból releváns, problémaorientált kutatási tevékenységeket, amelyek segítenek választ találni fontos kérdésekre.

A második részben a társadalomtudományi együttműködés különböző aspektusaival ismerkedhet meg az olvasó. Szerepel e blokkban egy érdekes összehasonlító tanulmány azokról az ideológiai és más akadályokról, amelyek évtizedeken keresztül megnehezítették a kutatást a kelet-közép-európai országokban, és amelyek miatt még jelenleg is sok nyugat-európai kutató fogalmaz meg negatív véleményt a térségben elért társadalomtudományi eredmények egy részéről. Szerepelnek írások az intézményrendszeréről, az európai kutatási programokban való részvételről az 1994–2006 közötti időszakban, és találunk egy nagyon alapos tanulmányt (a szerző Horváth Gyula) a regionális különbségekről. Több olyan írás is található ebben a blokkban, amely a társadalomtudományi kutatásokat segítő európai adatbázisokkal, archívumokkal foglalkozik, sőt ezekből nyert adatokra épül. Az ezredforduló óta eltelt időszakban igen jelentős fejlődés ment végbe ezen a területen; kialakult egy újfajta páneurópai kutatási infrastruktúra. Igen sikeres tevékenységről számolnak be a kutatók például az East European Data Archive Network (EDAN), és a GESIS SocioGuide Eastern Europe kapcsán. Ez utóbbi számos érdekes, máshol ilyen részletességgel nem elérhető adatot tar-

talmaz a KKE-országok uniós projektekben való részvételéről is. Tudománypolitikai témákban a recenzens ismeretei szerint nem elég széles körben használt ERAWATCH-hálózatra hívja fel a figyelmet a tanulmány szerzője. Ennek révén online módon juthat hasznos, aktuális információkhoz minden érdeklődő.

A harmadik részben cseh, román, bolgár és szlovén szerzők helyzetelemzéseit olvashatjuk. A kutatók megerősítik az előző két blokk tematikus tanulmányainak számos megállapítását, így mindenképp azt, hogy a kutatási rendszerekben, a kultúrában, a hagyományban, a finanszírozási és más feltételekben igen nagy az országok közötti különbség, miközben nyilvánvaló, hogy sok az azonosság is. Általánosnak tekinthetők például a kis országok nyelvi elszigeteltségéből adódó problémák (főként a humán tudományokban), a publikálás, az értékelés nehézségei, és ezekkel is összefüggésben azok a kérdőjelek, amelyek a globalizálódni vs. lokálisnak maradni kérdés kapcsán merülnek fel a társadalom- és humántudományi kutatók témaválasztása során. Különösen érdekes e tekintetben a szlovén szociológus szerzőpáros írása.

A kötet egészen végigvonul a szerkesztők által már a címben is feltett kérdés, hogy vajon reális cél lehet-e a társadalomtudományok nagyobb fokú nemzetközi integrációja (Europeanisation) és ezzel az utolérés, vagy kezeljük azt inkább mítoszként. Valójában a vizsgált tudományterületek helyét, eredményességét és presztízst firtatják: milyenek vagyunk, mit tudunk, milyen objektív és szubjektív akadályokra hivatkozhatunk, ha azt látjuk, hogy nem vagyunk eléggé elfogadott/keresett partnerek a nyugat-európai kutatók szemében. Továbbá, hogy mit tehetünk mi magunk, és mit kérhetünk az Európai Unió megfelelő

szervezeteitől egy lényegesen kedvezőbb helyzet elérése érdekében. Ezen belül húzza alá több szerző és a szerkesztői páros is, hogy a látszat nem mindig felel meg a valóságnak; a társadalom- és humántudományok képviselőit – különösen a nem angol nyelvű országokból – alulreprezentáló *Web of Science* adatbázisban még azok a teljesítmények sem látszanak, amelyek ismerete nagyban növelné saját térségünk presztízst a nemzetközi tudományos közösségben.

A tanulmányok többsége meglehetősen kritikus, és tényleges lemaradást regisztrál a szokásos indikátorok tekintetében (ráfordítások, kutatók száma, európai projektekben való részvétel stb.). Az utolérés mítosza az lenne, ha elhinnénk, hogy akár középtávon elérhetjük a régi tagállamok társadalomtudományi kutatási ráfordítási szintjét, és az attól számított egy-két éven belül kelet-közép-európai országokban dolgozó kutatók koordinálnák az európai projektek többségét, a nemzetközi folyóiratok tele lennének a régióból beküldött cikkekkkel. Ilyen illúzióról természetesen nincs szó a kötetben. Ha név szerint nem is említik a szerzők a *catching-up* elmélet kidolgozóját, Alexander Gerschenkron és a hozzá kapcsolódó *latecomers* elméletet megalkotó Moses Abramovitzot, azért nyilvánvaló, hogy senki nem gondol automatikus utolérésre. Ahogy gazdasági szempontból az egy főre jutó GDP-k közötti különbség csökkenése jelenik meg az utolérési stratégiákban, úgy e tudománypolitikai tanulmányokban az együttműködés erősítése jelenik meg nagyon is vállalható célként. Egyértelmű, hogy itt stratégiai értelemben szerepel az utolérés, és – azt segítő – sürgető feladatként hangsúlyozzák a szerzők az együttműködés feltételeinek javítását, a tagországok és az Európai Unió szintjén egyaránt. Úgy

vélem, hogy az alapozó munka jelentős részét elvégezte Pálné Kovács Ilona és Dagmar Kutsar, illetve a kötetben megjelent tanulmányokat jegyző szerzők közössége. Ezért is ajánlható ez a nagyon tartalmas és grafikailag is példamutatóan szép kiadvány minden jelenlegi és leendő döntéshozónak. (Pálné

Kovács Ilona – Dagmar Kutsar editors: Internationalisation of Social Sciences in Central and Eastern Europe. The 'Catching up'—A Myth or a Strategy? London–New York: Routledge, 2010, 235 p.)

Mosoniné Fried Judit
MTA Kutatásszervezési Intézet

CONTENTS

Hungarians and Turks as Seen by Each Other

(Identities – Self and Enemy Images – From Hostility to Sympathy)

Guest Editor: Pál Fodor

Pál Fodor: Introduction	386
Pál Fodor: From Ottoman to Turk. Rise of the Turkish National Thought	389
Pál Fodor: The Image of Turks in Hungary	400
Edit Tasnádi: Turkish Literature in Hungary	408
Pál Fodor – Mária Ivanics – Balázs Sudár: Image of the Hungarians in the Ottoman Empire and in Turkey	416
Erkun, Vecdet: Reminiscences of Hungary and the Hungarians	425
Ayan, Dursun: From King St. Stephen to Hungary of Today	435

CO₂ Capture and Injection to Geological Formations—Domestic Possibilities

József Ádám: Introduction	438
Glossary	440
József Valaska: Necessity and Limits of Carbon Dioxide Collection and -Pressing with Respect to the Domestic Coal-Fired Power Plants	441
József Pápay: Experiences on Carbon Dioxide Injection in the Field of Oil Industry	444
György Falus – Ágnes Szamosfalvi – Henrietta Jencsel – Mária Vidó – Kálmán Török: Assessment of Hungarian Storage Formations for the Purpose of Carbon Dioxide Injection	450
Péter Kubus: Reality of the Hungarian CCS Projects— Relating to The Domestic Oil Industry	459
Gyula Deák – László Bartha: Methods for Injecting Carbon Dioxide into Geological Formations	465

Study

Gábor Palló: Dual Nature of Scientific Success: Young Researchers and Success	473

Academy Affairs

Subjective History of Science	
Plaster Leads to Invention When Falling into a Test-tube... (Péter Csermely)	496
I Came across the File of the 1942-44 American Peace Preparations by Chance (Ignác Romsics)	498
An Unexpected Journey (Péter Tariska)	500

<i>Outlook (Júlia Gimes)</i>	503

<i>Book Review (Júlia Sipos)</i>	507